

RAQAMLI SAVDONI MODERNIZATSIYA VA DIVERSIFIKATSIYA QILISHDA SAVDO XIZMATLARINING ROLI

Sattarova Nargiz Toxirovna

SamISI “Menejment” kafedrasasi assistenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugungi kunda dunyo rivojlanish jarayonlarida raqamli jarayonlarning oʻrni, unda raqamli savdoni modernizatsiya va diversifikatsiya qilishda savdo xizmatlarining oʻrni va roli haqida muallif tomonidan fikr-mulohazalar keltirilgan.

Kalit soʻzlar. Savdo, raqamli dunyo, raqamli savdo, savdo xizmatlari.

THE ROLE OF TRADE SERVICES IN MODERNIZING AND DIVERSIFYING DIGITAL TRADE

Sattarova Nargiz Tokhirovna

Assistant of department of “Management” SamIES

Abstract. This article presents the opinion of the author about the place of digital processes in the processes of world development today, the place and role of trade services in the modernization and diversification of digital trade.

Key words. Trade, digital world, digital trade, trade services.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 02 martdagi “2017 — 2021-yillarda Oʻzbekiston Respublikasini Rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar Strategiyasini “Ilm, maʼrifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi toʻgʻrisida”gi PF-5953-sonli Farmonida elektron tijoratni rivojlantirishda bir qancha chora-tadbirlarning bajarilishi boʻyicha topshiriqlar berib borilgan. Elektron tijoratni rivojlantirishda davlat xizmatlarini raqamli shaklga transformatsiya qilish va axborot ekotizimini rivojlantirish, savdo tizimini isloh qilish, savdo terminallarini avtomatlashtirish va boshqa bir qancha xususiyatlar belgilab berilgan.

Shularni inobatga olgan holatda mamlakatimizda raqamli savdoni modernizatsiya va diversifikatsiya qilishda savdo xizmatlarining roli bo'yicha fikr-mulohalarni tadqiqotimiz davomida asoslab borildi.

Jaxon tajribasida xizmat sohasi tarmoqlarini tasniflashtirishni ishlab chiqarish-texnik va funktsional yondoshishlarning bir biriga qo'shish asosida o'tkazish qabul qilingan.

Ishlab chiqarish yondoshishi xizmatlar sohasidagi tarmoq yo'nalishlarining ishlab chiqarish-texnik va texnologik umumiyliги tamoyillaridan kelib chiqadi. Funktsional yondoshish turli xil ko'rinishli yo'nalishlarni amalga oshiradi. Ushbu yo'nalishlar jumlasiga ishlab chiqarishga, jamiyatga, uy xo'jaligiga xizmat ko'rsatish, shaxsga xizmat ko'rsatishgacha taqsimlash, saqlash, resurslar va tovarlar bilan ta'minlash funktsiyalari kiradi. Ushbu tamoyilga ko'ra xizmatlar quyidagi guruhlarga bo'linadi:

savdo xizmatlari;

oziq-ovqat bilan ta'minlash va yashash bo'yicha xizmatlar (mehmonxonalar, ommaviy ovqatlanish korxonalar va hokazolar);

transport xizmatlari;

aloqa xizmatlari va axborot xizmat ko'rsatilishi;

ta'minot, tayyorlov va moddiy-texnik resurslarni saqlash bo'yicha xizmatlar;

bozorning harakat qilishini (kredit, moliya va sug'urta, ko'chmas mulk bo'yicha oldi-sotdilar va boshqalar) ta'minlash bo'yicha xizmatlar;

ta'lim, madaniyat va san'at xizmatlari;

fan va fan xizmatlari;

sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya va sportni qo'shgan holdagi xizmatlar;

uy xo'jaligiga xizmat ko'rsatish bo'yicha xizmatlar (uy xo'jaligini saqlash va ta'mirlash, ishlab chiqarish-maishiy va kommunal xizmatlar);

shaxsiy tavsifdagi xizmatlar (noishlab chiqarish, maishiy xizmatlar, sartaroshxonalar, fotoatele, oyoq kiyimini ta'mirlash va hokazolar);

davlat boshqaruvi xizmatlari.

Xalqaro savdoda xizmatlar muhim o'rin egallaydi. Xizmat deganda moddiy mahsulotda o'z ifodasini topmaydigan, balki iste'molchi ega bo'ladigan muayyan foydali samarada namoyon bo'ladigan pulli faoliyat tushuniladi. Xizmat, shuningdek harakat natijasida va boshqa institutsional birlik bilan o'zaro kelishuv asosida yuz bergan institutsional birlik holatining o'zgarishida namoyon bo'ladi.

Ma'lumot o'rnida keltirsak, jahon savdo tashkilotining tasnifiga ko'ra, 600 dan ortiq turdagi xizmatlar mavjud. Xalqaro valuta fondining to'lov balansini tuzish bo'yicha yo'riqnomasiga muvofiq, to'lov balansida inobatga olinadigan savdo xizmatlari tarkibiga turdagi xizmatlar (transport, qatnov (sayohat), aloqa, qurilish, sug.,urta, moliya, axborot, litsenziyalar, biznes xizmatlar, madaniyat, hukumat tashkilotlariga tovarlar yetkazib berish) kiradi. Iste'molchiga yetkazib berish usullariga ko'ra, xizmatlarning investitsion (bank, mehmonxona va boshqalar), savdo (transport, sug.,urta va boshqalar), savdo-investitsiya (aloqa, qurilish, axborot va boshqa) turlari ajratiladi. Xizmatlar omilli (kapital, mehnat, texnologiyalarning mobilligi bilan bog.,liq to'lovlar) va omilsiz (xizmatlarning qolgan turlari) bo'lishi mumkin.

Xizmatlar bilan savdo qilish xususiyatini sotuvchi va xaridorning bitim tuzish vaqtidagi aloqasining mavjudligi tashkil qiladi. Xizmatlar savdosida bitimlar tuzishning quyidagi shartlari mavjud:

xaridorning mobilligi (turizm, tibbiy yordam va boshqalar);

sotuvchining mobilligi (qurilish, audit va boshqalar);

bir vaqtning o'zida sotuvchi va xaridorning mobilligi yoki xizmatning o'zining mobilligi (xalqaro telefon so'zlashuvi, uchinchi mamlakatdagi xalqaro konferensiya kabilar).

Jahon xizmatlar tarkibida xususiy sektor, transport xizmatlari yetakchi o'rin tutadi. Xizmatlar qiymati hajmining 75 foizi rivojlangan mamlakatlar tomonidan eksport qilinadi. Jahon iqtisodiyoti nuqtai nazaridan xizmatlarning eng muhim turi transport xizmatlaridir (tovar va yo'lovchilarni xalqaro miqyosda tashish). Moliyaviy lizing ijaraga beruvchining xarajatlari qoplanishi va unga foyda ta'minlanishini nazarda tutadi. Ijarachi ijara muddati tugaganidan so'ng, ijara

predmetini qaytarishi, uni qoldiq qiymati bo'yicha sotib olishi yoki yana ijaraga olishi mumkin.

Ishlab chiqarish (operativ) lizingi ijaraga olinayotgan texnikaning amortizatsiya davridan kamroq muddatga foydalaniladi, shu bois ijara stavkalari yuqoriroq bo'ladi. Lizing kompaniyasi uskunani xorijiy firmadan sotib olishi va o'z mamlakatiga ijaraga berishi (import lizing) yoki aksincha bo'lishi (eksport lizing) mumkin.

Xizmatlar bilan savdo qilishda konsalting xizmatlari (audit, boshqaruv maslahatlari va boshqalar), vositachilik keng tarqalgan. Jahondagi turli mamlakatlar mahsulot ishlab chiqaruvchilari o'rtasidagi aloqaning asosiy shakllaridan biri tashqi savdo faoliyatidir.

Hozirgi kunda iqtisodiy adabiyotda va klassifikatorlarda turli yangi me'zonlar va ularga taaluqli ravishda xizmatlarning turli xil tasniflanishi taklif etilmoqda. Jumladan quyidagi xizmatlar tasniflari: moddiy darajasi bo'yicha insonlarning shaxsiy aloqalari darajasi, xizmatlar mehnat sig'imi, xizmat sohasida ijtimoiy va shaxsiy bog'lanishlar nisbati bo'yicha. Har bir tasniflashtirish tarmoqni ma'lum maqsadda o'rganishga mo'ljallangan.

Xizmatlardagi farq ularning tasnifi, maqsadli belgilanishi, taqdim etish shakllari va haq to'lash usulidan kelib chiqadi.

Tasnifi bo'yicha ko'rsatilayotgan xizmatlar aniq ifodalangan tarmoq yo'nalishiga egadir: maishiy mashinalar va asbob-uskunalarni ta'mirlash, yangi mahsulotni ishlab chiqarish; qishloq xo'jaligi, gigienik tavsifdagi xizmatlar; transport, savdo, axborot, ijaraga berish xizmatlari; qurilish, uylarni ta'mirlash, badiiy ishlar va xalq ijodi mahsulotlarini ishlab chiqarish; ta'lim, tibbiy va boshqalar.

Kompekslik bo'yicha xizmatlar oddiy va qiyinlarga (kompleks xizmat ko'rsatish) bo'linadi. Ko'pchilik xizmatlar kompleks tavsifga ega. Masalan, mehmonxonalar xizmatlari - bu nafaqat turar joyni taqdim etish, balki ovqatlanish, maishiy xizmat ko'rsatish, iste'molchilar xodig'ini chiqarishni taqdim etish bo'yicha

xizmatlar hamdir. Ularni qanaqangi tavsiflashtirishdan foydalanilmasin, biror bir aniq kichik guruhga kiritish qiyin.

Aralash xizmat tovar-moddiy boyliklarga hamrohlik qiladi, ularning aylanishini engillashtiradi va ularni iste'molchi uchun jozibador qilib ko'rsatadi. Ushbu xizmat jumlasiga tovar oldi-sotdisiga hamroh bo'ladigan sotishdan oldingi va sotishdan keyingi servisni keltirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Черноусова Н.В. Использование мерчендайзинга в розничной торговле: теория и практика: Научное издание. – М.: Информационновнедренческий центр «Маркетинг», 2010. – С. 32. – 2 п.л.

2. Abdulkarimov B.A. va boshq. Savdo iqtisodiyoti muammolari. O'quv qo'llanma.- T.: Iqtisod-moliya, 2016, 504 b

3. Abdulkarimov F.B. Savdoda bozor mexanizmini takomillashtirish va samaradorligini oshirish yo'llari (Samarqand viloyati misolida). Iqtisodiyot fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertasiya. Samarqand: SamISI, 2011, 156 b

4. E.Shavkiyev, U.N.Normurodov. Iqtisodiyotning innovasion rivojlanishi sharoitida savdo xizmatlari sifatini oshirish yo'llari // "Iqtisodiyot va innovasion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral, 2019 yil

5. D.X.Xolmamatov. Ulgurji savdoda marketing logistikasini rivojlantirish yo'llari // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2021 yil.